

PARKAI – UNIKALUS ALYTAUS MIESTO TAPATYBĖS DĖMUO

Margarita Janušonienė

KULTŪROS PAVELDO DEPARTAMENTAS

A. Baranausko g. 14, LT-62154 Alytus

margaritajanusoniene@yahoo.com

Straipsnyje aptariama Alytaus miesto parkų raida. Analizuojama, kaip laikmetis, jo pasaulėvoka, skonis, techninės bei materialinės galimybės veikia parkų vizijas, jų projektavimą, kūrimą, priežiūrą ir palaikymą. Išsamiau aptariami du parkai: istorinis želdynas, ilgainiui tapęs kultūros paveldo objektu, – tarpukariu miesto centre įkurtas geometrinio planavimo Alytaus miesto sodas – ir XX a. 9 dešimtmečiu pradėtas formuoti peizažinio tipo Jaunimo parkas su dekoratyviais metalo plastikos objektais. Abiejų parkų unikalumui didelės reikšmės turi juose esančios skulptūros – straipsnyje jos taip pat pristatomos.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: Alytus, kultūros paveldo objektas, miesto sodas, Jaunimo parkas, metalo plastika

ĮVADAS

Šių dienų Alytus – didžiausias pietų Lietuvos ir šeštas pagal dydį Lietuvos miestas, neformali Dzūkijos sostinė. Vaizdingo kraštovaizdžio Alytaus teritoriją juosia 16 km Nemuno kilpa. Per Alytų tekantis Nemunas dalija jį į dvi dalis: dešinę (vadinamasis Pirmas Alytus) ir kairę (Antras Alytus). Alytus – vienas seniausių Lietuvos miestų, pirmą kartą paminėtas 1377 m. Vygando Marburgiečio kronikoje¹, tačiau Magdeburgo teises ir herbą gavęs tik 1581 m. birželio 15 dieną. Viduramžiais miestas kūrėsi ir augo dešiniame Nemuno krante².

1 Plačiau apie Alytaus miesto raidos istoriją: Edvardas Gudavičius, „Alytaus žemė“, in: *Alytaus miesto ir apylinkių istorijos bruožai*: Straipsnių rinkinys, Vilnius: Mokslas, 1989, p. 5–9.

2 Plačiau apie Alytaus miesto raidos istoriją: Zigmantas Kiaupa, „XVI a. Alytus: miestelis ir miestas“, in: *Alytaus miesto ir apylinkių istorijos bruožai*, p. 44–54.

1795 m. Alytus patenka į dviejų valstybių jurisdikciją: dešinė Alytaus pusė atitenka Rusijai, kairė – Prūsijai. Taip atsirado Suvalkų ir Vilniaus krašto Alytus. XIX a. pab. miesto plėtra suintensyvėjo: prieigose supilti keturi fortai, pastatytas carinių kareivinių kompleksas, geležinkelio tiltas, tiesiamas geležinkelis ir plentai³. Alytus tapo III klasės tvirtove. Po 1918 m. Alytus tapo apskrities centru. 1932 m. miestui suteiktas kurorto statusas⁴. Šis faktas neturėtų stebinti, nes Alytų, kaip ir Druskininkus, supo natūralūs miškų masyvai, užtikrinę sveikatinimui tinkamą orą. Be to, miestas buvo

3 Plačiau apie Alytaus miesto raidos istoriją: Regina Žepkaitė, „Alytaus istorijos vingiai XIX amžiuje–XX amžiaus pradžioje“, in: *Alytaus istorinė raida: nuo miesto užuomazgos iki nepriklausomybės atgavimo XX amžiaus pabaigoje*: Straipsnių rinkinys sudarytoja Regina Žepkaitė, Vilnius: Eugrimas, 2004, p. 26–34.

4 „Jaunas Alytaus kurortas“, in: *Diena*, 1934-06-10, nr. 23 (777), p. 2.

patogioje geografinėje vietoje, nesunkiai pasiekiamas. Miesto augimą sustabdė Antrasis pasaulinis karas: 1941 m. birželį po vokiečių oro ankskrydžių sugriautas beveik visas Alytaus miesto centras.

Naujas Alytaus miesto istorijos etapas prasidėjo sovietmečiu, XX a. 7 dešimtmečiu. 1963 m. ramų kurortinį miestelį nuspręsta paversti pietų Lietuvos regiono pramonės centru. Pastatyta daug didelių pramonės įmonių bei kombinatų, naujų gyvenamųjų mikro rajonų, sparčiai augo gyventojų skaičius. 1977 m. Alytui suteiktos respublikinio pavaldumo miesto teisės, 1990 m. atkurta miesto savivalda, o 1995 m. jis tapo apskrities centru⁵.

Alytaus miestas – vienas žaliausių Lietuvoje. Jo teritorijoje driekiasi 452 ha Vidzgirio miškas – botaninis draustinis. Tai unikali teritorija, kurioje keroja plačialapiai ir mišrūs miškai, griovų ir šlaitų miškai, aliuviniai miškai, sausieji ąžuolynai, skroblynai, didelės botaninės vertės retieji augalai, gyvena daug saugomų gyvūnų rūšių. Miškai užima apie 32 % Alytaus teritorijos⁶.

Be miškų masyvų, santykinai nedidelio ploto mieste yra penki parkai. Seniausias – pačiame miesto centre esantis parkas su fontanu, dažnai vadinamas Miesto sodu. Jo kūrimo darbai pradėti 1930 m. natūraliame pušyne. Tai geometrinio planavimo parkas su viduryje suformuota 50 m skersmens aikšte, simbolizuojančia saulę, nuo kurios šešiomis kryptimis lyg spinduliai driekiasi tiesūs takai, apsodinti lapuočių medžių alėjomis bei krūmais. Šalia parko esančioje aikštėje 1929 m. pastatytas skulptoriaus Antano Aleksandravičiaus sukurtas paminklas *Laisvės angelas* – pagarbos ir atminimo ženklas žuvusiems už Lietuvos nepriklausomybę.

Šio parko tąsa – šalia esantis Kurorto parkas, taip pat įkurtas natūraliame pušyne 1931 metais. Pasivaikščioji-

mo takais galima pasiekti Nemuno senvagėje susiformavusius Didįjį ir Mažąjį Dailidės ežerus bei Dainų slėnį, kuriame ilgai rengtos dainų ir šokių šventės. Slėnyje atsiveria įspūdingas vaizdas į kitame Nemuno krante stūksantį Alytaus piliakalnį.

Po karo, miestui plečiantis ir tampant pramonės centru, tarp naujai pastatytų gyvenamųjų Dainavos ir Putinų rajonų 1982 m. įkurtas 36 ha ploto Jaunimo parkas – moderni metalo plastikos objektų ekspozicija po atviru dangumi. 1984–1985 m. grupė jaunų skulptorių, minėdama 50-ąsias skulptoriaus Kazimiero Teodoro Valaičio gimimo ir 10-ąsias tragiškos žūties metines, Jaunimo parkui sukūrė pirmąją sovietinėje Lietuvoje stacionarią metalo plastikos skulptūrų ekspoziciją, kuri tuomet buvo vienintelė tokia Sovietų Sąjungoje⁷.

Prie miesto gyvenamųjų rajonų panašiu principu įkurti ir Gulbynės bei Likiškių parkai. Gulbynės parkas – ornitologinis draustinis. Pagrindinis jo akcentas – didelio ploto tvenkinys, kuriame gausu įvairių vandens paukščių ir, žinoma, gulbių. Parkas skiria gyvenamuosius rajonus nuo pramoninės teritorijos. Likiškių parkas iš kitų išsiskiria teritorijos dydžiu (55 ha) ir didingu kalvotu reljefu. Šio parko teritorijoje yra didžiausio absoliutinio aukščio Alytuje kalva, nuo kurios atsiveria visa Nemuno slėnyje įsikūrusio miesto panorama. 2005 m. balandžio mėnesį Alytuje, prie Švč. Mergelės Marijos Krikščionių Pagalbos bažnyčios, Likiškių parko teritorijoje, Alytaus Afganistano karo veteranų klubo nariai pasodino ąžuoliukų giraitę „Kabulo ašara“, skirtą Afganistano kare žuvusiems lietuviams. Alytaus miesto savivaldybės iniciatyva 2017 m. rudenį Likiškių parke Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečiui paminėti pasodinta 100 medžių – ąžuolų, skroblių ir bukų. Medžius sodino šeimos, kurių šaknys Alytuje siekia šimtą ir daugiau metų.

Tyrimo objektas – du Alytaus miesto parkai: tarpukariu miesto centre įkurtas geometrinio (reguliarus)

5 Plačiau apie Alytaus miesto raidos istoriją: Algimantas Miškinis, „Alytus“, in: *Lietuvos urbanistikos paveldas ir jo vertybės. Užnemunės miestai ir miesteliai*, Vilnius: Savastis, 1999, p. 312–338.

6 Lietuvos regionų portretas. Alytaus miesto savivaldybė, [interaktyvus], 2008, Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, [žiūrėta 2017-09-30], http://regionai.stat.gov.lt/alytaus_apskritis/alytaus_miesto_savivaldybe.html.

7 Kostas Poškus, „Albertas Stankevičius. Penkeri metai Alytuje“, in: *Alytaus šviesuolių portretai: Konferencijos pranešimų medžiaga*, Alytaus kraštotyros muziejus, sudarytoja Audronė Jakunskienė, Kaunas: Spalvų kraitė, 2007, p. 108–111.

planavimo sodas, jau tapęs kultūros vertybe, ir XX a. 9 dešimtmetyje pradėtas formuoti peizažinio tipo Jau-nimo parkas su modernios metalo plastikos objektais. Tyrimo metodai: literatūros analizė, du dešimtmečius vykdyta parkų būklės stebėseną, fotofiksacija, lygina-moji duomenų analizė.

ALYTAUS MIESTO SODAS

Apie Alytaus Miesto sodą publikacijų nemaža. Publi-cistinio pobūdžio straipsnius, susijusius su permai-nomis ar renginiais šiame parke, spausdino Alytaus apskrities dienraštis *Alytaus naujienos*⁸. Aprašomas jis ir bendro pobūdžio Antano Tauro ir Laimučio Januš-kevičiaus leidiniuose apie Lietuvos parkus⁹. Neskelb-tų duomenų ir išsamesnės informacijos apie Alytaus miesto sodo įkūrimą ir vėlesnius jo raidos etapus esa-ma Vilmantės Petrusėvičienės, Alytaus kraštotyros muziejaus muziejininkės, publikacijose, skirtose mies-to parko istorijai nušviesti¹⁰. Juose autorė ne tik aprašo sodo kūrimo ir priežiūros darbus, bet ir pateikia ži-nių apie parko sodininkus, nuo kurių profesionalumo priklausė vizualioji miesto sodo būklė ir augmenijos sveikata. Informatyvų straipsnį apie dabartinėje par-ko teritorijoje stovintį *Laisvės angelo* paminklą yra pa-skelbusi kultūros istorikė Birutė Malaškevičiūtė¹¹.

- 8 Saulė Pinkevičienė, „Miesto sodas: žalias ir patrauklus 85-me-tis Alytaus simbolis“, in: *Alytaus naujienos*, 2015-07-28, nr. 89, p. 10; Henrikas Rimkus, „...parkas – mūsų tėvų ir senelių pa-likimas. Ar išlaugysim?“, in: *Alytaus naujienos*, 1989-04-18, nr. 75, p. 3.
- 9 Antanas Tauras, *Mūsų parkai*, Vilnius: Mokslas, 1989, p. 53–54, 56; Laimutis Januškevičius, *Lietuvos parkai*, Kaunas: Lututė, 2004, p. 50–53.
- 10 Vilmantė Petrusėvičienė, „Alytaus parkas“, in: *Istoriniai parkai ir sodai Lietuvoje*, sudarytoja E. Kuncevičienė, Vilnius: Kultū-ros paveldo centras, 1999, p. 1–4; Idem, „Miesto sodas 2¹“, in: *Dainava*, 2010, nr. 1, p. 8–12; Idem, „Miesto sodas“, in: *Alytaus naujienos*, 2011-04-01, nr. 62, p. 4–5; Idem, „Alytaus miesto par-ko sodininkai“, in: *Alytaus šviesuolių portretai*, 2007, p. 69–82.
- 11 Birutė Malaškevičiūtė, „Alytaus paminklo žuvusiems už Lietu-vos nepriklausomybę pastatymo datos paslaptis“, in: *Dainava*, 2010, nr. 2, p. 3–5.

Istorikė Regina Žepkaitė, analizuodama Alytaus miesto tvarkymą tarpukariu ir remdamasi archyvi-niais šaltiniais, rašė, kad, nepaisant valdžios pastan-gų, miesto vaizdas tebebuvo nepatrauklus: negrįsto-mis gatvėmis vaikštinėja palaidos kiaulės, netiesiami šaligatviai, namai neremontuojami – apkalami ne-išdžiūvusiomis lentomis ir nenudažomi, valstybinių švenčių proga keliamos ne vėliavos, o kažkokie sku-durai, pritvirtinti prie šluotų kotų¹². 1927 m. Alytaus apskrities viršininkas P. Aravičius, konstatavęs, kad nėra vilties mieste įvesti pakenčiamą tvarką, buvo pri-verstas pagrasinti, kad kaltininkus, pirmiausia miesto burmistrą, Valdybos narius, Tarybos pirmininką, teks patraukti atsakomybėn¹³. Nuo 1927 m., artėjant nepri-klausomybės dešimtmečiui, miestą imti tvarkyti akty-viau. Kaip ir kituose Lietuvos miestuose ir miesteliuo-se, nutarta pastatyti paminklą žuvusiems už Lietuvos nepriklausomybę, sutvarkyti centrinę miesto dalį¹⁴. Greta šių siekių subrendo ir idėja įkurti miesto parką.

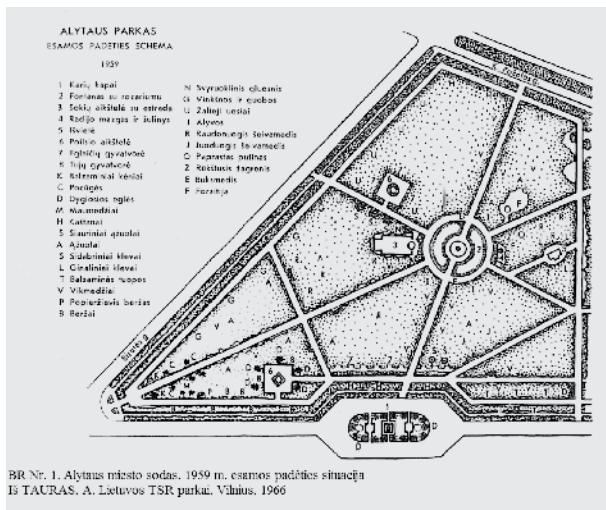
Aktyviausias miesto parko steigimo iniciatorius buvo Alytaus aukštesniosios miškininkystės moky-klos direktorius Antanas Rukuiža¹⁵, telkęs miesto inte-ligentiją, kuri palaikė šią idėją. 1931 m. Alytaus miškų

12 Regina Žepkaitė, „Miesto tvarkymas“, in: *Alytaus istorinė rai-da: nuo miesto užuomazgos iki nepriklausomybės atgavimo XX amžiaus pabaigoje*, sudarytoja Regina Žepkaitė, Vilnius: Eugri-mas, 2004, p. 42.

13 *Ibid.*, p. 43.

14 Plačiau apie paminklų statymo vąj tarpukariu: Giedrė Janke-vičiūtė, *Dailė ir valstybė: dailės gyvenimas Lietuvos Respublikoje 1918–1940*, Kaunas: Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės mu-ziejus, 2003, p. 39–46.

15 Antanas Rukuiža (1887–1973) – miškininkas, pedagogas, vi-suomenės veikėjas. Jam vadovaujant Alytaus miškų mokykla tapo svarbiu Dzūkijos švietimo ir kultūros centru. Aktyviai dalyvavo Alytaus visuomenės gyvenime: buvo Šaulių rinktinės valdybos narys, ugniagesys, Dzūkų kraštotyros draugijos pirmininkas, Dzūkų muziejaus direktorius, įvairių visuomeni-nių organizacijų ir komitetų narys. 1944 m. emigravo į Vaka-rus – Vokietiją, vėliau – JAV, aktyviai dalyvavo atkuriant Lie-tuvos miškininkų sąjungą Išeivijoje, parašė ir publikavo daug straipsnių miškininkystės klausimais. Plačiau: „Antanas Ru-kuiža (1887–1973)“, [interaktyvus], Panevėžio muziejus, [žiūrė-ta 2017-09-30], http://www.paneveziomuziejus.lt/files/krastieciai/Baliuno_Rukuiza.pdf.

1. Alytaus miesto sodo planas, brėžinys, 1959, in: Antanas Tauras, *Lietuvos TSR parkai*, Vilnius: Mintis, 1966, p. 56

Plan of the Alytus City Garden, 1959, drawing

urėdija miesto savivaldybei perleido 108 ha girininkijos miško. Ši žemė padalyta į keturių dalių parką: Centrinį, Gimnazijos, Stadiono ir Kurorto. Centriniam parkui skirtas 5 ha natūralus pušynas tarp Pulko, Birutės bei Dariaus ir Girėno gatvių¹⁶. Prie parko steigimo ženkliai prisidėjo inžinierius Stasys Taškūnas¹⁷ – parengė parko projektą, agronomas ir miesto

16 Vilmantė Petrusėvičienė, „Alytaus parkas“, p. 1.

17 Stasys Taškūnas (1897–1942) inžinierius-architektas, Lietuvai pagražinti draugijos narys, Dzūkų kraštotyros draugijos narys, Lietuvos šaulių sąjungos narys. 1929 m. paskirtas Alytaus miesto ir apskrities inžinieriumi, nuo 1935 m. – apskrities inžinierius. Daug nuveikė projektuojant ir statant svarbius Alytaus miesto pastatus, miesto parką, bulvarines Naujamiesčio gatves, steigiant Alytaus kraštotyros muziejų, aktyviai organizuojant miesto gyventojų visuomeninę veiklą. 1930–1936 m., būdamas Lietuvai pagražinti draugijos Alytaus skyriaus valdybos nariu, išreikalavo didesnę sklypą miesto sodui, pasirūpino kuriamo parko apšvietimu, aptvėrimu, gatvių apželdinimu, sporto aikštelių įrengimu. Jis sudarė miesto sodo užsodinimo planą, organizuodavo medelių sodinimo talkas ir pats asmeniškai jose dalyvaudavo. 1934 m. apdovanotas Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio Gedimino 5-ojo laipsnio ordinu, 1938 m. – Šaulių žvaigžde. Plačiau: Vilmantė Petrusėvičienė, „Jis kūrė mūsų miestą. Stasys Taškūnas (1897–1942)“, in: *Alytaus šviesuolių portretai*, sudarytoja Audronė Jakunskienė, Kaunas: Spalvų kraitė, 2008, p. 4–17.

burmistras Zigmąs Jakulis¹⁸, inžinierius architektas Vytautas Trečiokas¹⁹, pirmasis parko sodininkas Jonas Faitušas²⁰. Parko planas paprastas, aiškios geometrinės kompozicijos: netaisyklingo keturkampio, primenančio rombą, centre suprojektuota apvali 50 m skersmens aikštelė, nuo kurios parko kraštinių link driekėsi šešios tiesios alėjos. Parko planas primena stilizuotą saulės ir jos spindulių piešinį [1 il.].

Paruošiamieji parko įkūrimo darbai pradėti 1931 m. rudenį. Buvo lyginamas reljefas, tiesiami projekte numatyti takai, formuojama centrinė aikštelė. Talkose dirbo Alytaus aukštesniosios miškininkystės mokyklos moksleiviai, dėstytojai, kitų miesto mokyklų mokytojai ir mokiniai, miestelėnai. Vertingų patarimų nešykštėjo žinomas Lietuvos gamtininkas Tadas Ivanauskas, tuo metu dėstytojavęs Alytaus aukštesniojoje miškininkystės mokykloje²¹.

18 Zigmąs Jakulis (1905–tikslī mirties data nežinoma) – agronomas, paskutinis Alytaus miesto prieškario burmistras (1935–1940). Aktyviai rūpinosi Alytaus miesto, nuo 1932 m. turėjusio kurorto statusą, grove ir viešųjų erdvių kūrimu bei gražinimu. Amžininkų atsiminimuose burmistras Jakulis minimas kaip atsakingas miesto šeiminkas, daug dėmesio skyręs Alytaus tvarkymui. Jam vadovaujant Alytuje buvo padaryta daug gerų darbų: pastatytas tiltas per Nemuną, baigtos apskrities ligoninės statybos, Šaulių namų statybos, pradinė mokykla (dab. Senamiesčio pradinė mokykla), sutvarkyta daug miesto gatvių, baigti miesto parko formavimo darbai.

19 Vytautas Trečiokas (1912–mirė Kanadoje, tikslī mirties data nežinoma) – inžinierius architektas. 1935–1944 m. ėjo Alytaus miesto inžinieriaus architekto pareigas. Suprojektavo daug visuomeninių ir privačių pastatų Alytaus mieste ir apylinkėse. Minėtini: pradinė mokykla Alytuje, Birutės gatvėje (1937), Alytaus miesto parko fontanas su rozariumu, Alytaus tiltas per Nemuną (architektūrinė dalis, inžinierius – Anatolijus Rozembliumas, 1937–1940), miesto pirtis šalia naujojo tilto, privačios vilos, Santaikos bažnyčia (nebaigta statyti, Alytaus aps.).

20 Jonas Faitušas (1859–1938) – vokiečių kilmės sodininkas, mokslus baigęs Frankfurte. Į Lietuvą atvyko pakviestas Vištyčio dvarininko. Pritapo svetimoje šalyje, išmoko lietuvių kalbos, iš Hanso tapo Jonu, vedė lietušę Eleną, susilaukė šešių vaikų. Manoma, kad į Alytų Faitušų šeima persikėlė apie 1930-uosius. Faitušas buvo puikus gėlynų (klombų) meistras. Miesto sodo centrinėje dalyje įveisė rožyną, puoselėjamą ir dabar. 1936 m. sodo centre įrengus fontaną, pasirūpino vandens augalų ir žuvyčių įveisimu. Plačiau: Vilmantė Petrusėvičienė, „Alytaus miesto parko sodininkai“, in: *Alytaus šviesuolių portretai*, 2007, p. 69–82.

21 *Ibid.*, p. 2.

2. Centrinė Alytaus miesto sodo klomba, autorius nežinomas, iki 1935, in: Alytaus kraštotyros muziejaus archyvas

Central flower bed of the Alytus City Garden, before 1935

3. Stasė Jurgelionytė su drauge ir šuniuku prie rožių, autorius nežinomas, XX a. 4 dešimtmetis, in: Alytaus kraštotyros muziejaus archyvas

Stasė Jurgelionytė with a friend and a dog at roses, 1930s

Parko teritorija buvo aptverta gana aukšta žaliai dažyta medine tvora. Nutiesti takai apsodinti akacijomis ir alyvomis, šalia takų pastatyti grakštūs baltai dažyti suoliukai su atramomis, įrengtas apšvietimas. Pagrindiniu parko akcentu tapo centrinėje aikštelėje suformuota apvali gėlių klomba (kasmet vis kitokia) ir aplinkui parką įveistas rožynas [2, 3 il.]. Netrukus įrengtos dar dvi aikštelės – vaikų ir suaugusiųjų (ilgainiui įgijo Meilės kampelio pavadinimą). Parkas iškart tapo mėgstama miestiečių poilsio ir švenčių vieta, jį imta vadinti Miesto sodu.

1936 m. pagal Trečioko projektą centrinėje parko aikštelėje, vietoj kasmet suformuojamos gėlių klombos,

4. Alytaus miesto sodo fontanas. Tolumoje – paminklas *Laisvės angelas*, autorius nežinomas, 1937–1939, in: Alytaus kraštotyros muziejaus archyvo

Fountain in the Alytus City Garden. The Freedom Angel monument is in the distance, 1937–1939

įrengtas apvalus betoninis fontanas su baseinėliu, kurio viduryje iš baltų burbulu formos purkštukų tryško vandens čiurkšlės [4 il.]. Aplink fontaną toliau puoselėtas miestiečių itin pamėgtas rožynas. Netoliese įrengta estrada, kurioje grieždavęs II ulonų pulko orkestras.

Nuo pat parko įkūrimo vyraujanti medžių rūšis jame buvo paprastosios pušys, nes parkas įkurtas natūraliame pušyne. Suformuotas takų tinklas ir 1931–1932 m. jie apsodinti įvairių rūšių lapuočiais, formuojant beržų, vinkšnų, kaštonų ir kitas alėjas. Ilgiausia buvo guobų ir vinkšnų alėja prie Birutės gatvės. Prie pulko gatvės pasodinta kaštonų, o priešingoje parko pusėje, šalia Dariaus ir Girėno gatvės, įvairaus ilgio atkarpomis pasodinta tuopų, kaštonų, įvairių beržų rūšių. Centrinė parko alėja, vedanti prie fontano, apsodinta baltaisiais vikmedžiais (miestiečių mieliau vadinamų akacijomis). Parko pakraštyje, šalia Dariaus ir

Girėno gatvės, tarpukariu pasodinti vardiniai ąžuolai: prezidentui Antanui Smetonai (apsilankymo Alytuje proga), dainininkui Kiprui Petrauskui ir Baltijos šalių vienybei. 1936 m. Miesto sodas pavadintas Kipro Petrausko vardu, minint jo gimimo penkiasdešimtmetį ir darbo scenoje dvidešimt penktąsias metines²².

Su parku besiribojančioje Dariaus ir Girėno gatvėje 1929 m. spalio 27 d. atidengtas paminklas žuvusiems už Lietuvos nepriklausomybę – skulptoriaus Antano Aleksandravičiaus²³ sukurta trimituojančio *Laisvės an-*

22 Alytaus Miesto Tarybos 1936-12-05 posėdžio protokolas nr. 8, in: Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau – LCVA), f. 399, ap. 1, b. 776, l. 414; Apskrities viršininko įsakymai 1935-12-01-1940-07-05, in: LCVA, f. 399, ap. 1, b. 601, l. 91.

23 Antanas Aleksandravičius (1885–1970) – Lietuvos skulptorius, pedagogas. Skulptūros pradmenų mokėsi pas žinomus bažnytinės dailės meistrus Matą Kasiulį, Adomą Karalių. 1905–1906 m. dailės mokėsi B. Špetkovskio studijoje Varšuvoje. 1907–1910 m. skulptūrą studijavo Čikagos dailės institute

gelo skulptūra ant aukšto obelisko formos postamento. Paminklas nulietas iš betono, jo aukštis kartu su postamentu buvo apytikriai 13 m (skulptūros – 4 m). Paminklą tikėtasi pastatyti 1928 m., švenčiant pirmąjį nepriklausomybės dešimtmetį, tačiau nespėta gauti leidimo iš Respublikinės statybų inspekcijos. Paminklas atidengtas su didelėmis iškilmėmis, dalyvaujant garbingų svečių iš Kauno delegacijai, kuriai vadovavo LR susisiekimo ministras Vytautas Vileišis, dalyvavo šaulių sąjungos pirmininkas Antanas Žmuidzinavičius, vyriausiasis kariuomenės kapelionas Vladas Mironas²⁴.

Ant aukšto postamento stovintis *Laisvės angelas* pasuktas į tuometinę Lietuvos valstybės laikinąją sostinę Kauną ir aukštyn iškėlęs trimitą kvietė lietuvių tautą Tėvynės sargybon. Kitoje rankoje laikomas gėlių vainikas išreiškė pagarbą kritusiems karžygiams. 1934 m. kovo 26 d. į angelo figurą trenkė žaibas ir ją suskaldė, atskilę gabalai nukrito. Padedamas Alytuje gyvenusio keramiko Vytauto Brazdžiaus²⁵, skulptorius Aleksandravičius 1937 m. paminklą atstatė²⁶. Tais

1911–1918 m. lankė Dailės akademiją Sankt Peterburge. Parodose dalyvavo nuo 1910-ųjų. Didžiausių ir vertingiausių kūrybos dalį sudaro kultūros ir meno veikėjų bareljefiniai portretai, biustai. Sukūrė paminklinių skulptūrų, antkapinių paminklų, kamerinių skulptūrų. Kūryboje plėtojo tradiciškai suprasto realizmo metodą, kūriniuose ryškios akademizmo bei natūralizmo tendencijos. Plačiau: Ingrida Kostkevičiūtė, „Kiti trečiojo dešimtmečio skulptoriai. Antanas Aleksandravičius“, in: *XX a. lietuvių dailės istorija, 1900–1940*, t. 1, autorių kolektyvas: Ingrida Korsakaitė ir kt., Vilnius: Vaga, 1982, p. 215–217.

24 Plačiau apie paminklo kūrimą, statymą ir atidengimo iškilmės: Birutė Malaškevičiūtė, *op. cit.*, p. 4.

25 Vytautas Brazdžius (1897–1969) – Lietuvos dailininkas keramikas. Vienas profesionaliosios keramikos pradininkų Lietuvoje. 1923–1926 m. studijavo Kauno meno mokykloje, 1927–1929 m. keramikos mokykloje Bechine (Čekija). 1929–1940 m. mokytojavo Alytaus gimnazijoje, dirbo Dzūkijos kraštotyros muziejuje, vienas jo steigėjų. Nuo 1946 m. sovietų kalintas Mordovijos lageryje, vėliau išstremtas į Krasnojarsko kraštą. 1956 m. grįžo į Lietuvą. Plačiau apie Brazdžiaus gyvenimą ir kūrybą: Vidmantas Jankauskas, „Lietuvos keramikos mokyklos pradininkai Pranas ir Vytautas Brazdžiai“, in: *Acta Academiae Artium Vilnensis*, Vilnius, 2006, t. 43: *Formų difuzijos XX a. dailėje*, sudarė Algė Andriulytė, Austėja Čepauskaitė, Viktoras Liutkus, p. 109–121.

26 Juozas Banionis, „Laisvės paminklas“, in: *Nukentėję paminklai*,

pačiais metais pagal inžinieriaus Trečioko projektą Dariaus ir Girėno gatvė pertvarkyta, aplink paminklą *Laisvės angelas* įrengta aikštė. Suformuota reprezentatyvi erdvė, iš vienos pusės supama Miesto sodo, iš kitos – Kurorto parko. Paminklas *Laisvės angelas* ir Miesto sodo fontanas buvo vienoje kompozicinėje ašyje ir vienas nuo kito gerai matėsi²⁷.

Pirmasis sodininkas Faitušas buvo savo darbą išmanantis, išdidus ir principingas žmogus. Ypač gerai jam sekėsi kurti parko gėlynus – centrinę ornamentuotą parko klombą ir aplink jį esantį rožyną. Labai rūpinosi gėlių rūšių įvairove, sėklomis ir daigais keisdavosi su kitų miestų sodininkais, užsisakydavo ir iš užsienio. Įrengus fontaną, Faitušas įveisė žuvyčių, pasodino vandens augalų²⁸. 1938 m., Faitušui mirus, Alytaus miesto sodo sodininku tapo jo sūnus Aleksandras Faitušas, sodininko darbo išmokęs iš tėvo. Itin daug dėmesio skyrė rozariumo priežiūrai. Prie parko puoselėjimo daug prisidėjo ir 1936–1940 m. Alytaus burmistro pareigas ėjęs Jakulis, turėjęs agronomo išsilavinimą²⁹. Jau prieškarui Alytaus Miesto sodas tapo

sudarytojai Marija Skirmantienė, Jonas Varnauskas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994, p. 8.

27 Kaip teigia specialistai, Alytaus miesto parko kompozicinis sprendimas yra gerai apgalvotas, brandus. Plačiau: Laimutis Januškevičius, Jūratė Kamičaitytė-Virbašienė, „Tarpukario metų parkai ir skverai – dendrologiniai ir architektūriniai aspektai“, in: *Miestų želdynų formavimas*, Klaipėda, 2011, nr. 1 (8), p. 85–92.

28 Plačiau: Vilmantė Petrusevičienė, „Alytaus miesto parko sodininkai“, p. 72–73.

29 Būdamas miesto burmistru, Jakulis pasirūpino išleisti privalomą įsakymą švarai ir tvarkai miesto sode bei kurorte palaikyti: „<...> Draudžiama Alytaus kurorto medelyne (parke) ir miesto sode leisti bei ganyti galvijus, ožkas, avis, kiaules ir kitus gyvulius, ar paukščius. Taip pat draudžiama kurorto medelyno ir miesto sodo takais jodinėti, važinėti arkliais, mašinomis, motociklais ir dviračiais bei juos ten laikyti. <...> Draudžiama kurorto medelyno takuose, aikštėse, pačiame medelyne ir miesto sode skinti gėles, kirsti, laužyti ar kitaip kaip naikinti bei gadinti medžius, šakas, kurorto įrengimus bei įtaisymus, mėtyti popierius, popirosų nuorūkas, degtukus ir apskritai šiuokšinti bei teršti kurortą. Vaikščioti reikia tik skirtais takais. Visokias liekanas mėtyti į pastatytas tam reikalui dėzes <...>“ (Alytaus Miesto Tarybos 1936-04-08 posėdžio protokolas nr. 3, in: LCVA, f. 399, ap. 1, b. 776, l. 264–265).

miesto simboliu ir miestelėnų itin mėgstama vieta, ypač per šventes³⁰.

Miesto sodas pastebimai nukentėjo per karą. Žiemomis iššalo daug želdinių, o 1944 m. vasarą sprogsių bombų ir sviedinių skeveldros sužalojo daugybę medžių. Be to, 1944 m. rugpjūčio mėnesį aplink paminklą *Laisvės angelas* pradėta laidoti sovietų armijos karių³¹. Suprantama, kad nepriklausomybę liudijantis paminklas sovietų valdžiai buvo nepriimtinas. Jis išstovėjo iki 1951 m. vasaros, paskui buvo nugriautas, o jo duženos paslėptos nežinomoje vietoje³². Vietoj nugriauto *Laisvės angelo* pastatytas gremėzdiškas obeliskas palaidotiems sovietų armijos kariams atminti.

Atgimimas miesto sode prasidėjo 1959 m., kai jo priežiūra pavesta Stasiui Marcinkevičiui – trečiajam sodininkui, ne vieną dešimtmetį paskyrusiam sodo atgaivinimui ir puoselėjimui. Marcinkevičius buvo baigęs Alytaus žemės ūkio mokyklą. Pradėjęs dirbti miesto sodininku, profesines dekoratyvinio apželdinimo žinias gilino Maskvoje. Tuo metu Miesto sodas priklausė kultūros namams ir oficialiai buvo vadinamas Kultūros ir poilsio parku.

Darbo pradžioje Marcinkevičius daug dėmesio skyrė karo ir pokario metais Miesto sodui padarytos žalos likvidavimui, buvusios būklės atkūrimui. Sodino daug medžių, dekoratyvinių krūmų.

30 K. Baliūnas, „Vasariškos Alytaus nuotaikos“, in: *Sekmadienis*, 1937-06-13, nr. 24 (484), p. 3; D. Tektas, „Kurortinės Alytaus savybės“, in: *Sekmadienis*, 1939-08-06, nr. 32 (597), p. 11.

31 Kultūros vertybių registras. Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos. Alytaus Miesto sodas, 2015-06-29, Nekilnojamojo kultūros paveldo vertinimo tarybos aktas nr. KPD-RM-2238, [interaktyvus], [žiūrėta 2017-09-30], <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-search>.

32 1951–1991 m. paminklo *Laisvės angelas* vietoje stovėjo obeliskas su penkiakampe žvaigžde, skirtas žuvusiems ir jo papėdėje palaidotiems sovietų kariams. Skulptūros paieškos prasidėjo susikūrus Alytaus Sąjūdžiui – 1988-ųjų rudenį, tačiau statulos liekanų aptikti nepavyko. Nutarta angelo skulptūrą atkurti iš naujo. Statulą atkūrė skulptorius Jonas Meškelevičius, o bareljefus – skulptorius Jonas Blažaitis. Abu menininkai naudojos išlikusia fotomedžiaga, išlaikytas Aleksandravičiaus sukurtu paminklo autentiškumas. *Laisvės angelą* išliejo tuometinis Kauno „Centrolitas“. Išskelti sovietinių karių palaikys ir perlaidoti sovietinių karių kapinėse tapo įmanoma tik po nepavykusio 1991 m. rugpjūčio pučo Maskvoje. Plačiau: Juozas Banionis, *op. cit.*, p. 8.

Parko priežiūra S. Marcinkevičiui buvo kūrybinis darbas. Jis stengėsi turtinti augmeniją, plėsti medžių įvairovę. Parko pakraštyje priešais gimnaziją pasodino maumedžius. Mieste pasigirdavo priekaištų: koks čia sodas, kad nėra vaismedžių. Tada S. Marcinkevičius tarp pušų buvo pasodinęs raudonlapių obelų, kaukazietišku slyvaičių. <...> Šalia fontano tebežaliuojantį europinį kukmedį S. Marcinkevičius išaugino iš šakelės, parsivežtos iš Kaliningrado. <...> Sodininkas galėjo drąsiai didžiuotis parko rožynu. Beveik visos rožės buvo pilnavidurės ir stebino spalvų įvairove. Jų buvo 12 rūšių. O savo asmeninėje kolekcijoje „rožių karalius“ jų turėjo apie 50 rūšių. <...> Be rožių, gėlyne sodindavo begonijas, laibenius, flioksus, rūtų gyvatvorę. <...> S. Marcinkevičiaus laikais parke tvyrojo ypatinga atmosfera. Visi čia galėjo puikiai pailsėti, bet tuo pat metu jautė pareigą apginti šį grožį nuo niokojančių rankų. Sodininkas garsėjo reiklumu ir griežtumu.³³

Turėjo sodininkas ir visuomeninių pagalbininkų. Tai buvo į pensiją išėję miesto inteligentai. Jie pavaduodavo Marcinkevičių jam ilsintis. Parko globėjai turėjo ir nuolatinę susirinkimų vietą – pensininkų suoliuką centrinėje sodo aikštėje. Darbštaus sodininko ir jo pagalbininkų triušas neliko nepastebėtas: 1961 m. Alytaus miesto sodas pripažintas geriausiai tvarkomu respublikoje miesto parku, 1962 m. apdovanotas Sovietų Sąjungos kultūros ministerijos ir *Izvestijų* laikraščio garbės raštu³⁴. Marcinkevičius Miesto sodą puoselėjo iki 1980 m. – pablogėjus sveikatai mėgstamo darbo dirbti nebegalėjo.

Galima teigti, kad pagrindinis jo darbo principas buvo nepakenkti. Atsidavęs parko kūrimui ir palaikymui, brangino tai, kas padaryta prieš jį:

S. Marcinkevičius buvo įsitikinęs, kad labai svarbu išsaugoti viską taip, kaip pradžioje sukurta: Zigmo

33 Vilmantė Petrusėvičienė, „Alytaus miesto parko sodininkai“, p. 78–80.

34 *Ibid.*, p. 80.

Jakulio Šveicarijoje nusižiūrėtą parko išplanavimą, primenantį saulę su spinduliais (centrinė aikštė ir nuo jos tolstantys 6 takai į visas puses), Jono ir Aleksandro Faitušų išpuoselėtas rožes, Vytauto Trečioko suprojektuotą fontaną.³⁵

Sodas, šeimininkaujant Marcinkevičiui, tapo lankoma ir mėgstama fotografuotis vieta – ypač prie fontano. Daugelis alytiškių šeimų tokių nuotraukų turi ne po vieną. Išpuoselėtas Miesto sodas buvo alytiškių susitikimų pramogavimo ir poilsio vieta. Koncertus ir šokių vakarus gausiai lankydavo. Pasimėgauti rožių aromatu į sodą ateidavo ir neregys poetas Antanas Jonynas, o mokytojas Konstantinas Raičinskis jame mėgo vesti pamokas³⁶. Pasitraukus Marcinkevičiui, tvarkyti parką pavesta komunalinei įmonei. Netekęs autorinės priežiūros, parkas prarado dalį savasties. Anksčiau puoselėtas kaip gyvas gamtos meno kūrinys, vėliau tapo viena iš daugelio tvarkytinų miesto teritorijų.

Ženklesnių pokyčių Miesto sode įvyko atkūrus nepriklausomybę. 1991 m., iškėlus sovietinių karių kapines, demontuotas jų centre stovėjęs obeliskas. Parengtas aikštės pertvarkymo projektas, atkurta *Laisvės angelo* skulptūra, šįkart – iš bronzos³⁷. Atstačius paminklą, aikštė prie *Laisvės angelo*, kaip ir tarpukariu, tapo valstybinių švenčių ir Alytaus miestelėnams svarbių įvykių minėjimo vieta.

Laikui bėgant ir keičiantis santvarkoms, Miesto sodas išlaikė pirminį planą ir apželdinimo pobūdį, todėl 1997 m. buvo įrašytas į Kultūros vertybių registrą (unikalus kodas Kultūros vertybių registre 24591) kaip urbanistinio paveldo vertybė, svarbi dėl architektūrinių, istorinių, kraštovaizdžio ir želdynų verčių. Parke saugoma:

- planavimo sprendiniai – geometrinio plano sodo struktūra, tūrinė erdvinė kompozicija;
- įvairūs mažosios kraštovaizdžio architektūros statiniai ir vaizduojamojo meno formos – *Laisvės angelo* paminklas, fontanas;
- reljefas;
- takai, keliai ar jų dalys, gruntinių dangų tipas;
- želdynai ir želdiniai: vyrauja paprastosios pušys ir eglės, karpotieji ir popieržieviai beržai, paprastieji ir sidabriniai klevai, paprastieji bei raudonieji ąžuolai, paprastieji ir plaukuotieji uosiai, paprastieji kaštonai, amūriniai kamšteniai, baltažiedžiai vikmedžiai, pilkieji riešutmedžiai, kelių rūšių kėniai, alyvos; beržų, kaštonų klevų–uosių alėjos; pavieniai medžiai, kurių tarpe išskirtini 3 proginiai ąžuolai, sodinti XX a. 4 deš.: Baltijos vienybės ąžuolas – 1933 m., Lietuvos Respublikos prezidento Antano Smetonos ąžuolas – 1930 m. ir dainininko Kipro Petrausko ąžuolas – 1939 m.³⁸

1997–1999 m. Miesto sodas rekonstruotas pagal architektų Jadvygos Kijauskienės ir Giedriaus Garjono parengtą projektą. Sutvarkyta takų grunto danga, įrengtos renginių organizavimo bei dvi poilsio aikštelės, apšvietimas, suremontuota fontano vandentiekio sistema. Paties senojo fontano neišsaugojo: toje pačioje vietoje įrengė naują, aukštesnę, apklijuotą šlifuito granito plytelėmis. Šiuo metu parke auga 48 rūšių vietinių bei introdukuotų medžių ir krūmų. Parke auga seniausias (daugiau kaip 60 m.) ir aukščiausias Lietuvoje visžalis krūmas – europinis kukmedis, japoninė magnolija, į Lietuvos Raudonąją knygą įtrauktas beketis ąžuolas [5 il.].

Istorinių želdynų priežiūrą reglamentuoja istorinių želdynų chartija (Florencijos chartija, 1981), Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas, Želdynų

35 Vilmantė Petrusėvičienė, „Miesto sodas 21“, p. 10.

36 Vilmantė Petrusėvičienė, „Alytaus miesto parko sodininkai“, p. 80.

37 Lėšos paminklo atstatymui rinktos Alytaus sąjūdžio iniciatyva. Paminklas atkurtas Vilniaus dailės kombine. Angelo figūros autorius – skulptorius Meškelevičius, bareljefų autorius – Blažaitis, architektūrinės dalies autorius – architektas Algirdas Mainelis.

38 Kultūros vertybių registras. Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos. Alytaus Miesto sodas, 2015-06-29, Nekilnojamojo kultūros paveldo vertinimo tarybos aktas nr. KPD-RM-2238, [interaktyvus].

5. Žydinti japoninė magnolija, Margaritos Janušonienės nuotrauka, 2017

Magnolia kobus in bloom

įstatymas³⁹. Vis dėlto dauguma istorinių želdynų tvarkomi netinkamai ir aplaidžiai, neturint perspektyvinių jų tvarkymo ir palaikymo projektų. Laikui bėgant dauguma istorinių želdynų apaugo menkaverčiais savaiminiais želdiniais, trukdančiais išvelgti planavimo struktūrą. Prisdengiant tvarkymo ir modernizavimo, aplinkos gerinimo intencijomis, želdynuose daromos

39 Plačiau: Kultūros paveldas šiuolaikiniame pasaulyje: tarptautiniai kultūros paveldo apsaugos principai ICOMOS dokumentuose 1965–2014 metais. ICOMOS doktrinos šaltinių vertimas į lietuvių kalbą ir moksliniai komentarai. Istoriniai sodai ir parkai (Florencijos chartija, 1981), [interaktyvus], 2017, [žiūrėta 2017-09-30], http://icomoschartijos.lt/wp-content/uploads/2017/01/05_Florencijos-1981.pdf; Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas, in: *Valstybės žinios*, 2004, nr. 153–5571; Lietuvos Respublikos želdynų įstatymas, in: *Valstybės žinios*, 2007-07-19, nr. 80–3215.

intervencijos dažnai būna fragmentiškos, susijusios veikiau su lėšų įsisavinimu nei su istorinių želdynų išsaugojimu ir verčių išryškiniu.

Taip atsitiko ir 2012 m. Alytaus Miesto sode. Gavusi europinę paramą, Alytaus miesto savivaldybės administracija nusprendė atlikti *Laisvės angelo* aikštės rekonstrukciją: buvusią aikštės betono trinkelėlių dangą pakeisti į granito, o aikštę rėminančius pėsčiųjų takus išgrįsti spalvotomis akmens masės trinkelėmis. Taip pat numatyta pakeisti apšvietimo sistemą, pastatyti daugiau suoliukų, stovų dviračiams. Klojant šaliogatvius, Alytaus miesto savivaldybės administracijos iniciatyva iškirsti senieji paprastieji klevai *Laisvės angelo* aikštės pakraštyje, kadangi medžių šaknys trukdė komunikacinių tinklų ir šaligatvio įrengimo darbams.

6. Iškirsti klevai „Laisvės angelo“ aikštėje, Margaritos Janušonienės nuotrauka, 2012

Cut-down maple trees in the Freedom Angel Square

Klevai buvo brandūs, bet sveiki, skulptūriškų formų ir tapybiški [6 il.]. Daugelis alytiškių kartų užaugo su jų vaizdu. Vyko teisiniai procesai, buvo suskaičiuota ir išreikalauta gamtai padaryta žala, tačiau medžių, kiekvieną rudenį džiugindavusių savo spalvingumu, nebėra. Vietoje klevų pasodintos kalninės pušys, nors Kultūros paveldo departamentas tam prieštaravo⁴⁰.

2016 m. atlikti istoriniai ir dendrologiniai tyrimai bei įvertinta augalų būklė, o 2017 m. parengtas Alytaus

40 Dėl savavališkų savivaldybės veiksmų vyko bylinėjimasis, nubaustas administracijos darbuotojas. Savivaldybė įpareigota parengti Alytaus miesto sodo paveldotvarkos projektą, kuriuo būtų numatoma atsodinti iškirstus klevus. Plačiau: Alytaus miesto sodo (unikalus kodas kultūros vertybių registre 24591) dokumentų byla, in: Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos Alytaus skyriaus archyvas.

miesto sodo paveldotvarkos projektas (autorai – architektė Rūta Valainienė ir dendrologas Kęstutis Labanauskas). Lyginant su tarpukario laikų fotografijomis, parkas pernelyg sutankėjęs, alėjos uždaros, *Laisvės angelo* nuo fontano beveik nematyti. Parką bus bandoma „pašviesinti“ dalį ligotų bei persenusių medžių šalinant, kitus atsodinant, atkuriant tarpukariu buvusias alėjas. Pagrindinę alėją nuo fontano iki paminklo *Laisvės angelas* numatyta išplatinti susiaurinant gyvatvoro. Projekte taip pat numatyta atkurti tarpukariu įrengto fontano formą, sutvarkyti takus ir gruntines jų dangas, iš esmės pertvarkyti betoninę šokių aikštelę, pastatyti naujų suoliukų.

Ir tarpukariu, ir sovietmečiu Alytaus Miesto sode vyko intensyvus kultūrinis gyvenimas, kurio atspindžių

gausu to meto žiniasklaidos pranešimuose, privačių asmenų prisiminimuose. Atkūrus nepriklausomybę, Miesto sode taip pat vyksta daugybė įvairiausių renginių: pradedant valstybinių švenčių minėjimu, kunigaikštienės Birutės Ulonų bataliono šauktinių priesaikomis, baigiant nakties kino po atviru dangumi seansais, klasikinės ir alternatyviosios muzikos koncertais, Europos paveldo dienų renginiais, per Alytaus meno streiko bienales visuomet žaidžiamomis trišalio futbolo rungtynėmis. Būnant sode, svarbu ne tik matomas vaizdas, aplinka, bet ir išgyventos patirtys, praturtintos kvapais, garsais. Emocinį paveldą pamatuoti sunku, nes jis labai intymus, asmeniškasis, – bet jis neabejotinai yra. Alytaus Miesto sodas turi savąją *genius loci*⁴¹. Įvairių kartų alytiškiams ir miesto svečiams tai unikali erdvė, svarbi ir nepakartojama miesto tapatybės dalis, išlaikiusi tarpukario laikų dvasią.

41 Kvebeko deklaracijoje dėl vietos dvasios išsaugojimo (priimta Kvebeke, Kanadoje, 2008-10-04) vietos dvasia apibrėžiama taip: „materialeji (statiniai, vietos bei vietovės, kraštovaizdžiai, keliai, daiktai) ir nematerialeji (atmintis ir prisiminimai, naratyvai, rašytiniai dokumentai, ritualai, šventės, tradicinės žinios, vertės, tekstūros, spalvos, kvapai ir pan.) elementai, taigi tie fiziniai ir dvasiniai dėmenys, kurie suteikia vietai prasmės, vertės, jausmų ir paslapties. Užuoat atskyrę dvasią nuo vietos, o nematerialybę nuo materialybės ir nagrinėję jas kaip priešpriešas, mes ištyrinėjome daugelį būdų, kai jos abi sąveikauja ir kuria viena kitą. Vietos dvasią kuria įvairūs socialiniai veikėjai – tiek vietos kūrėjai ir valdytojai, tiek jos naudotojai. Visi jie, veikdami aktyviai ir kartu, prisideda prie vietos įprasminimo. Vietos dvasios samprata yra sąryšinė, nevienalyčio, mišraus ir dinamiško pobūdžio, gali turėti daug įvairių prasmų ir ypatinamumų, kisti laikui slenkant ir priklausyti skirtingoms grupėms. Šis dinamiškesnis požiūris taip pat yra geriau pritaikytas prie šiandienio globalizuoto pasaulio, pasižyminčio tarptautiniu gyventojų judumu, gyventojų grupių persikraustymu, tarpkulturnių kontaktų daugėjimu, pliuralistinėmis visuomenėmis ir daugialypiu prisirišimu prie vietos“. Deklaracijoje permaštoma vietos dvasios samprata, apibrėžiamos grėsmių vietos dvasiai identifikavimas ir ypač akcentuojama vietos dvasios saugojimo ir perdavimo tarp kartų būtinybė. Plačiau: *Kvebeko deklaracija dėl vietos dvasios išsaugojimo*, [interaktyvus], Jūratė Markevičienė, 2016, [žiūrėta 2017-09-30], <http://icomoschartijos.lt/turinys/kvebeko-deklaracija-del-vietos-dvasios-issaugojimo/>.

JAUNIMO PARKAS

Visai kitokio pobūdžio – 1982 m. tarp Dainavos ir Putinų gyvenamųjų rajonų įkurtas Jaunimo parkas. Parkui buvo paskirtas 36,6 ha išraiškingo reljefo plotas su kalvomis, kloniais, griovomis ir šaltiniais. Siekiant išryškinti natūralų reljefo grožį, pasirinktas peizažinio parko variantas. Želdinių grupėmis suformuotos įvairaus dydžio ir paskirties erdvės, tenkinančios bendruomenės poreikius ir užtikrinančios aplinkos ekologinį stabilumą. Jaunimo parko želdynus formuoti patikėta buvusiam Alytaus miesto sodo sodininkui Marcinkevičiui. Parko užsodinimo klausimais jis konsultavosi su parkų specialistu Antanu Tauru⁴².

Kai buvo formuojamas Jaunimo parkas, Alytaus miesto dailininku dirbo spontaniško būdo ir drąsių užmojų architektas Albertas Stankevičius⁴³. Jam sėdint Vilniaus Parodų rūmų kavinėje (dab. Šiuolaikinio meno centras Vilniuje) su skulptoriais Nagliu Nasvyčiu bei Kęstučiu Musteikiu ir kalbantis, kad naujam Alytaus parkui reikėtų meninių akcentų, kilo idėja surengti skulptorių simpoziumą. Akmens skulptūrų parkai tuo metu jau buvo įkurti ir plėtojami Klaipėdoje bei Mažeikiuose, todėl nutarta imtis ko nors nauja, dar nebandyta⁴⁴. Pasirinkimas kurti skulptūras iš metalo buvo neatsitiktinis. 1982 m. Alytuje, prie Sporto rūmų, esančių šalia Jaunimo parko, pastatyta abstrakti geometrinių formų Kazimiero Teodoro Valaičio kompozicija *Žiedas* (kitas naudojamas pavadinimas – *Kosmosas*) iš plieno lakštų. Su minimaliomis korekcijomis skulptūrą

42 Vilmantė Petrusėvičienė, „Alytaus miesto parko sodininkai“, p. 81.

43 Albertas Stankevičius (1957–1997) – architektas, galerininkas. XX a. 9 dešimtmėčiu dirbo Alytaus miesto vyriausioju dailininku. Jo iniciatyva Alytuje 1984 m. įkurtas metalo plastikos skulptūrų parkas. 1989 m. Kaune įsteigė pirmąją privačią dailės kūrinių galeriją „AL galerija“ Lietuvos architektų sąjungos Kauno skyriaus pastato pirmame aukšte. Plačiau apie Stankevičiaus veiklą: Kostas Poškus, „Albertas Stankevičius. Penkeri metai Alytuje“, in: *Alytaus šviesuolių portretai*, 2007, p. 107–111.

44 Margaritos Janušonienės pokalbis su skulptoriumi Kęstučiu Musteikiu, 2017-10-05, in: Margaritos Janušonienės asmeninis archyvas.

iki tinkamo mastelio padidino skulptorius Gediminas Kavaliauskas⁴⁵. Dailėtyrininkės Giedrės Jankevičiūtės nuomone, apytikriai nuo XX a. 8 dešimtmečio vidurio dekoratyvioji skulptūra, kartu su mažąja plastika, tapo viena įdomiausių ne tik skulptūros, bet apskritai tuometinės Lietuvos dailės sričių⁴⁶.

1977 m. vasarą Smiltnėje prasidėjo granito skulptūrų simpoziumai, kuriuose dalyvavo ir chrestomatinų kūrinių sukūrė jaunieji to meto skulptoriai: Mindaugas Navakas, Vladas Urbanavičius, Ksenija Jaroševaitė, Algirdas Bosas ir kt. Smiltnėje sukurti darbai tapo Klaipėdos skulptūrų parko kolekcijos pagrindu. Įsimintinu įvykiu 9 dešimtmečio pradžioje tapo ir naujosios Juknaičių gyvenvietėje, Šilutės rajone, praturtinimas monumentaliosios dailės kūrinių: vitražus naujai pastatytiems visuomeniniams pastatams sukūrė žinomi vitražistai Algimantas Stoškus ir Konstantinas Šatūnas, pastatyta nemažai skulptoriaus Stanislovo Kuzmos ir Gedimino Karaliaus dekoratyvinių skulptūrų. Sekant gerąją Juknaičių gyvenvietės patirtimi, skulptūras pradėta statyti ir Mažeikiuose (miesto parke ir naujuosiuose gyvenamųjų namų kvartaluose). 1984–1985 m. Vilniuje, stambiaplokščių namų statybos kombinate Aukštuosiuose Paneriuose, vyko betono skulptūrų simpoziumas, kuriame dalyvavo simpoziumo iniciatorius Navakas, Jaroševaitė, Musteikis, Nasvytis, Urbanavičius, Mindaugas Šnipas⁴⁷. Nuo 9

dešimtmečio pradžios dekoratyvinės skulptūros plėtotė Lietuvoje išgyveno renesansą, prie kurio svariai prisidėjo naujovių ir permainų išalkusi jaunųjų skulptorių karta.

Tokiame kontekste 1984 m. minėtos Valaičio gimimo 50-osios ir mirties 10-osios metinės. Drašūs ir originalūs Valaičio formų eksperimentai neabejotinai turėjo įtakos Lietuvos skulptūros modernėjimui⁴⁸. Pagerbiant jo atminimą, jaunųjų to meto skulptorių, dalyvavusių simpoziume, pasirinkimas kurti metalo plastikos objektus buvo suprantamas ir logiškas. Bendromis skulptorių ir architektų pastangomis 1984 m. rudenį išgryninta metalo plastikos parko koncepcija. Skulptoriai apmąstė galimus būsimų kūrinių variantus, o rugsėjo mėnesį vykusiame simpoziume kūrė būsimų skulptūrų maketus.

Simpoziume dalyvavo Nasvytis, Musteikis, Antanas Balkė, Virginija Babušytė-Venskūnienė, Vidmantas Gylikis, Klaudijus Stepanovas (dab. Pūdymas), Vytautas Narutis, Benjaminas Narbutas. Skulptoriams vadovavo Nasvytis, architektūrinę dalį prižiūrėjo architektas Stankevičius⁴⁹. Konkrečiai suformuluotos, vienijančios temos simpoziumas neturėjo. Skulptoriai galėjo eksperimentuoti ir formos, ir turinio plotmėse. Skulptūrų dydis taip buvo nelimituotas – kiekvienas dalyvis darė tai, ką norėjo. Be to, simpoziumas vyko visuomeniniais pagrindais: autoriai gavo tik apgyvendinimo ir maitinimo paslaugas, o skulptūras kūrė be atlygio. Dalis skulptorių patys apdirbdavo metalą ir konstravo skulptūras įvairiose Alytaus gamyklose, kai kurių autorių skulptūrų konstrukcijos ir detalės

45 Valaitis mirė 1974-aisiais. Jo kūrybinio palikimo saugojimu ir viešiniu aktyviai rūpinosi našlė Mariana Bruni ir bičiulis Gediminas Kavaliauskas. Formų lekalus nedidelio mastelio geometrinių formų kompozicijoms (narstiniams) Valaitis pjaustė iš kartono – nepatvarios, trumpaamžės medžiagos. Ilgainiui kartoniniai maketai nuo drėgmės deformavosi. Didžiąją dalį narstinių modelių Kavaliauskas atkūrė iš patvaresnės medžiagos – skardos. Plačiau apie Valaičio kūrybą: Algimantas Patašius, *Teodoras Kazimieras Valaitis*: Albumas, sudarytojas Vladas Vildžiūnas, Vilnius: Vaga, 1984, p. 9–10; *Skulptūra 1975–1990*: Albumas, sudarytojos Giedrė Jankevičiūtė, Elona Lubytė, Vilnius: Aidai, 1997, p. 112–113; *Teodoras Kazimieras Valaitis 1934–1974*, sudarytoja Giedrė Jankevičiūtė, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2014, p. 12.

46 *Skulptūra 1975–1990*, p. 111.

47 *Ibid.*, p. 112–115.

48 Valaitis vienas pirmųjų Lietuvoje išbandė metalo plastikos galimybes. XX a. 8 dešimtmečio pradžioje pirmasis pradėjo konstruoti abstrakčias modulines erdvines kompozicijas, pagrindinį dėmesį skyrė dekoratyviai skulptūros išraiškai ir architektonikai. Jo kūryba davė pradžią daiktiškajai racionalios dekoratyvinės plastikos pakraipai. Vilniuje, Lazdynų gyvenamajame rajone, 1973 m. pastatyta *Vėtrungė* – pirmoji abstrakti metalo plastikos skulptūra, sovietmečiu pastatyta viešojoje erdvėje.

49 Plačiau: Kostas Poškus, „Albertas Stankevičius. Penkeri metai Alytuje“, p. 108.

7. Vytauto Naručio skulptūra *Vartai* (1985),
Margaritos Janušonienės nuotrauka, 2017

Vytautas Narutis's sculpture *Gate*

8. Antano Balkės skulptūra *Karališkasis voras* (1985),
Margaritos Janušonienės nuotrauka, 2017

Antanas Balkė's sculpture *Royal Spider*

padarytos Alytaus pataisos namų Elektrotechnikos gamykloje (alytiškiai sako: kalėjime).

Didelio mastelio skulptūrų kūrimas užtruko. Jos pastatytos vėlu 1985 m. rudenį, iš esmės plyname lauke. Įėjimą į parką nuo Putinų gyvenamojo rajono paženklino Naručio skulptūra *Vartai* – vienintelis kūrinys šiame parke iš betono [7 il.]. Įvairiose parko vietose įkomponuotos asociatyvios plastikos skulptūros iš metalo konstrukcijų:

- Antano Balkės *Karališkasis voras* [8 il.];
- Virginijos Babušytės-Venskūnienės *Vaivorykštė* [9 il.];
- Klaudijaus Stepanovo *Ožys*;
- Vidmanto Gyliskio *Povas*;
- Kęstučio Musteikio *Narvelis lakštingalai* [10 il.];
- Benjamino Narbuto *Vandens malūnas*;
- Naglio Nasvyčio *Aeronautikos istorija* [11 il.].

Dalis skulptorių plėtojo animalistinę temą. Tai rodo ir kūrinių pavadinimai: *Karališkasis voras*, *Ožys*, *Povas*. Abstrahuojant formas ir siluetus, sukurti asociatyvūs įvietinto meno kūriniai. Betoniniuose Naručio *Vartuose* naujai interpretuoti tradicinei etnografinėi lietuvių architektūrai būdingi lėkiai, stilizacija primenantys vaikiškų žaislų – arkliukų – formas. Skulptūros *Vaivorykštė* ir *Vandens malūnas* – abstrakčios erdvinės konstrukcijos, kurios suponuoja laisvos interpretacijos galimybę. Tarpiniai variantai tarp asociatyvios ir abstrakčios formos – *Narvelis lakštingalai* ir *Aeronautikos istorija*. Šios erdvinės kompozicijos sukonstruotos stilizuotas žmogaus figūras derinant su lakoniškomis architektūrinėmis formomis.

Skulptūros išsiskyrė ne tik dydžiu ir forma, bet ir ryškiomis spalvomis, nes dauguma jų turėjo spalvinius akcentus, o *Karališkasis voras* ir *Aeronautikos istorija* buvo ištiesai polichromuotos. Alytaus Jaunimo parke įkurta metalo plastikos skulptūrų ekspozicija buvo pirmoji ne tik Lietuvoje ar Pabaltijo šalyse, bet ir visoje tuometinėje Sovietų Sąjungoje⁵⁰. Kaip vertina dailėtyrininkė Jankevičiūtė, „Alytaus simpoziumas turi savo vietą šiuolaikinės dailės istorijos puslapiuose, kaip vienas stambesnių renginių, liudijusių mėginimus pritaikyti skulptūrą miesto aplinkoje, įsisavinti naujas technologijas“⁵¹.

50 Dėl sovietmečiu egzistavusios meno kūrinių statymo viešosiose erdvėse cenzūros modernios plastikos kūrinių atsiradimas viešosiose erdvėse Lietuvoje, kaip ir kitose Sovietų Sąjungos respublikose, vėlavo keletu dešimtmečių. Amerikoje ir Europoje tokie parkai pradėti kurti XX a. 7 dešimtmečiu.

51 *Skulptūra 1975–1990*, p. 114.

9. Virginijos Babušytės-Venskūnienės skulptūra *Vaivorykštė* (1985), Margaritos Janušonienės nuotrauka, 2017, LATGA, Vilnius 2018
Virginija Babušytė-Venskūnienė's sculpture *Rainbow*

10. Kęstučio Musteikio skulptūra *Narvelis lakštingalai* (1985), Margaritos Janušonienės nuotrauka, 2017, LATGA, Vilnius 2018
Kęstutis Musteikis's sculpture *A Cage for a Nightingale*

Parko skulptūros visuomet būdavo prižiūrimos ir, vengiant saviveiklos, atnaujinamos: perdažomos tokio- mis pat spalvomis, kokias parinko autoriai. Per 35 m. parke suvešėję medžių masyvai tapo išpūdingu fonu skulptūroms. Parke gausu gėlynų, įrengtas dviračių ir pėsčiųjų takų tinklas, apšviesti takeliai, įrengtos modernios vaikų žaidimo, riedlenčių ir riedučių aikštelės, mankštų takas. Sukurta organiška šiuolaikinio žmogaus gyvenimo aplinka, kurioje slypi galingas raidos potencialas, skatinami kūrybiškumo impulsai. Tai mėgstama įvairaus amžiaus žmonių sambūvio vieta, kaip ir Miesto sodas, tinkama ir masinėms šventėms, ir poilsiui. Profesionalių menininkų sukurti darbai šią Alytaus vietą pavertė dar vienu unikaliu miesto tapatybės dėmeniu.

IŠVADOS

1. Alytaus miesto parkai – neatsiejama jo urbanistinės raidos ir tapatybės dalis. Parkų pobūdis perteikia laikmečio skonį, vyraujančias parkų kūrimo tradicijas ir turimas materialines bei intelektualines galimybes.
2. Kuriant, o vėliau puoselėjant ir palaikant parkus, labai svarbu profesionalumas. Kai parkų

11. Naglio Nasvyčio skulptūra *Aeronautikos istorija*, Margaritos Janušonienės nuotrauka, 2017, LATGA, Vilnius 2018
Naglis Nasvytis's sculpture *The History of Aeronautics*.

- kūrėjai turi aiškią viziją ir ji įgyvendinama be iškraipymų, tuomet, tinkamai prižiūrint, parkai tampa unikaliomis, savąjį *genius loci* turinčiomis vietomis, kuriančiomis miesto tapatybę ir identitetą.
3. Abiejuose aptartuose, nors ir labai skirtinguose, parkuose vietos identitetą formuoja skulptūros. Tarpukariu statytas, o atgavus nepriklausomybę

atkurtas *Laisvės angelas* – miesto tapatybės tęstinumo ir atgimimo simbolis, žadinantis istorinę atmintį, teikiantis jėgų ir vilties dabarčiai ir ateičiai. Žaismingas ir patrauklus Jaunimo parkas akivaizdžiai parodo, kad turint drąsių idėjų ir kūrybinės potencijos galima sukurti išpūdingas rekreacines erdves, meniniais užmojais rezonavusias su pasaulinėmis parkų meno ir moderniosios dekoratyvinės plastikos tendencijomis. Skulptūros visuomet suteikia parkams individualumo ir unikalumo, yra neatsiejama jų *genius loci* dalis.

Gauta 2018 04 04

PUBLIKUOTI ŠALTINIAI

Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas, in: *Valstybės žinios*, 2004, nr. 153–5571.
Lietuvos Respublikos želdynų įstatymas, in: *Valstybės žinios*, 2007-07-19, nr. 80–3215.

NEPUBLIKUOTI ARCHYVINIAI ŠALTINIAI

Alytaus Miesto Tarybos 1936-04-08 posėdžio protokolas nr. 3, in: Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau – LCVA), f. 399, ap. 1, b. 776, l. 264–265.
Alytaus Miesto Tarybos 1936-12-05 posėdžio protokolas nr. 8, in: LCVA, f. 399, ap. 1, b. 776, l. 414.
Apskritis viršininko įsakymai 1935-12-01–1940-07-05, in: LCVA, f. 399, ap. 1, b. 601, l. 91.
Alytaus miesto sodo (unikalus kodas kultūros vertybių registre 24591) dokumentų byla, in: Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos Alytaus skyriaus archyvas.
Jarukaitienė Antanina, *Senasis miesto parkas su fontanu*, U29, Alytus, Kultūros vertybės pagrindinis dosjė, Vilnius, 1999, in: Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos Alytaus skyriaus archyvas, Alytaus miesto kultūros paveldo objektų dokumentacijos byla.
Margaritos Janušonienės pokalbis su skulptoriumi Kęstučiu Musteikiu, 2017-10-05, in: Margaritos Janušonienės asmeninis archyvas.

LITERATŪRA

Alytaus istorinė raida: nuo miesto užuomazgos iki nepriklausomybės atgavimo XX amžiaus pabaigoje: Straipsnių rinkinys, sudarytoja Regina Žepkaitė, Vilnius: Eugrimas, 2004.

Alytaus miesto ir apylinkių istorijos bruožai: Straipsnių rinkinys, Vilnius: Mokslas, 1989.
Alytaus šviesuolių portretai: Konferencijos pranešimų medžiaga, sudarytoja Audronė Jakunskienė, Kaunas: Spalvų kraitė, 2007.
Alytaus šviesuolių portretai: Konferencijos pranešimų medžiaga (2007), Alytaus kraštotyros muziejus, sudarytoja Audronė Jakunskienė, Kaunas: Spalvų kraitė, 2008.
Baliūnas K., „Vasariškos Alytaus nuotaikos“, in: *Sekmadienis*, 1937-06-13, nr. 24 (484), p. 3.
Banionis Juozas, „Laisvės paminklas“, in: *Nukentėję paminklai*, sudarytojai Marija Skirmantienė ir Jonas Varnauskas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994, p. 8.
Jankevičiūtė Giedrė, *Dailė ir valstybė: dailės gyvenimas Lietuvos Respublikoje 1918–1940*: Monografija, Kaunas: Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, 2003, p. 39–46.
Januškevičius Laimutis, Kamičaitytė-Virbašienė Jūratė, „Tarpukario metų parkai ir skverai – dendrologiniai ir architektūriniai aspektai“, in: *Miestų želdynų formavimas*, Palanga, 2011, nr. 1 (8), p. 85–92.
Januškevičius Laimutis, *Lietuvos parkai*, Kaunas: Lututė, 2004.
„Jaunas Alytaus kurortas“, in: *Diena*, 1934-06-10, nr. 23 (777), p. 2.
Kostkevičiūtė Ingrida, „Kiti trečiojo dešimtmečio skulptoriai. Antanas Aleksandravičius“, in: *XX a. lietuvių dailės istorija, 1900–1940*, t. 1, autorių kolektyvas: Ingrida Korsakaitė ir kt., Vilnius: Vaga, 1982, p. 215–217.
Malaškevičiūtė Birutė, „Alytaus paminklo žuvusiems už Lietuvos nepriklausomybę pastatymo datos paslaptis“, in: *Dainava*, 2010, nr. 2, p. 3–5.
Miškinis Algimantas, „Alytus“, in: *Lietuvos urbanistikos paveldas ir jo vertybės. Užnemunęs miestai ir miesteliai*, Vilnius: Savastis, 1999, p. 312–338.
Patašius Algimantas, *Teodoras Kazimieras Valaitis*: Albumas, sudarytojas Vladas Vildžiūnas, Vilnius: Vaga, 1984.
Petruševičienė Vilmantė, „Alytaus miesto parko sodininkai“, in: *Alytaus šviesuolių portretai*, sudarytoja Audronė Jakunskienė, Kaunas: Spalvų kraitė, 2007, p. 69–82.
Petruševičienė Vilmantė, „Alytaus parkas“, in: *Istoriniai parkai ir sodai Lietuvoje*, sudarytoja E. Kuncevičienė, Vilnius: Kultūros paveldo centras, 1999, p. 1–4.
Petruševičienė Vilmantė, „Jis kūrė mūsų miestą. Stasys Taškūnas (1897–1942)“, in: *Alytaus šviesuolių portretai*, sudarytoja Audronė Jakunskienė, Kaunas: Spalvų kraitė, 2008, p. 4–17.
Petruševičienė Vilmantė, „Miesto sodas“, in: *Alytaus naujienos*, 2011-04-01, nr. 62, p. 4–5.
Petruševičienė Vilmantė, „Miesto sodas 2^{1a}“, in: *Dainava*, 2010, nr. 1, p. 8–12.
Pinkevičienė Saulė, „Miesto sodas: žalias ir patrauklus 85-metis Alytaus simbolis“, in: *Alytaus naujienos*, 2015-07-28, nr. 89, p. 10.
Rimkus Henrikas, „...parkas – mūsų tėvų ir senelių palikimas. Ar išslaugysim?“, in: *Alytaus naujienos*, 1989-04-18, nr. 75, p. 3.
Poškus Kostas, „Albertas Stankevičius. Penkeri metai Alytuje“, in: *Alytaus šviesuolių portretai*, sudarytoja Audronė Jakunskienė, Kaunas: Spalvų kraitė, 2007, p. 107–111.
Skulptūra 1975–1990: Albumas, sudarytojos Giedrė Jankevičiūtė, Elona Lubytė, Vilnius: Aidai, 1997.

Tauras Antanas, *Lietuvos TSR parkai*, Vilnius: Mintis, 1966.
Tauras Antanas, *Mūsų parkai*, Vilnius: Mokslas, 1989.
Tektas D., „Kurortinės Alytaus savybės“, in: *Sekmadienis*, 1939-08-06, nr. 32 (597), p. 11.
Teodoras Kazimieras Valaitis 1934–1974: Parodos katalogas, sudarytoja Giedrė Jankevičiūtė, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2014.

INTERNETO PRIEIGOS

Kultūros paveldas šiuolaikiniame pasaulyje: tarptautiniai kultūros paveldo apsaugos principai ICOMOS dokumentuose 1965–2014 metais. ICOMOS doktrinos šaltinių vertimas į lietuvių kalbą ir moksliniai komentarai. Istoriniai sodai ir parkai (Florencijos chartija, 1981), [interaktyvus], 2017, [žiūrėta 2017-09-30], http://icomoschartijos.lt/wp-content/uploads/2017/01/05_Florencijos-1981.pdf.

Kultūros vertybių registras. Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos. Alytaus miesto sodas, 2015-06-29, Nekilnojamojo kultūros paveldo vertinimo tarybos aktas nr. KPD-RM-2238, [interaktyvus], [žiūrėta 2017-09-30], <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-search>.

Kvebeko deklaracija dėl vietos dvasios išsaugojimo, [interaktyvus], Jūratė Markevičienė, 2016, [žiūrėta 2017-09-30], <http://icomoschartijos.lt/turinys/kvebeko-deklaracija-del-vietos-dvasios-issaugojimo/>.

Lietuvos regionų portretas. Alytaus miesto savivaldybė, [interaktyvus], 2008, Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, [žiūrėta 2017-09-30], http://regionai.stat.gov.lt/lt/alytaus_apskritis/alytaus_miesto_savivaldybe.html.

PARKS: A UNIQUE ELEMENT OF THE URBAN IDENTITY OF ALYTUS

Margarita Janušonienė

SUMMARY

KEYWORDS: Alytus, cultural heritage objects, City Garden, Youth Park, metal artwork.

Alytus is one of the greenest towns in Lithuania. Being relatively small in size, it has six parks. The oldest park is the City Garden, located at the very heart of the town. Its construction started in 1930 in a natural pine grove.

The park has a regular geometric shape, with a fifty-square-metre square in the middle symbolizing the sun, and six straight alleys of deciduous trees stretching out like sunrays. Later on, the park was equipped with a circular-basin fountain, a stage with a dance floor, and two recreation areas, built according to the project of engineer Vytautas Trečiokas. A rose garden planted by gardener Hansas Faitušas became a crown jewel of this park. In 1997, the City Garden was included in the National Register of Cultural Heritage as a valuable piece of urban heritage. During the interwar period, a monument called “The Angel of Freedom” (by sculptor Antanas Aleksandravičius) in memory of those who were killed fighting for Lithuania’s independence was erected in the park. During the Soviet era, this monument was demolished; on its site, a cemetery of Soviet soldiers was built and an obelisk was erected; after the reestablishment of Lithuania’s independence in 1990, the cemetery was transferred to another place and “The Angel of Freedom” was reinstated. In the interwar period, Alytus was an up-and-coming resort, capable of competing with Druskininkai in its natural wellness resources. This trend was also reflected in the design of the City Garden, well suited for leisurely strolls in fresh air and recreation, following the classical Western examples of similar parks.

After the Second World War, Alytus was re-envisioned as the industrial hub of southern Lithuania. The town rapidly expanded with the influx of workforce, and intense construction of new living quarters started to shape the suburbs. The Youth Park was established in 1982 between Dainava and Putinai, two neighbourhoods built during this time. It soon became a modern open-air expo of metal artworks, spanning 36 hectares. In 1984, a group of young sculptors put together the first stationary exposition of metal artworks in Lithuania (and in the Soviet Union), commemorating the 50th anniversary of the birth (and the 10th anniversary of the death) of sculptor Kazimieras Teodoras Valaitis. Sculptor Naglis Nasvytis was the head of the group, and Albertas Stankevičius, the town’s architect and designer at the time, also made a contribution. Taking advantage of the spectacular natural setting, the sculptors created a modern space with areas for active and passive recreation. The Youth Park of metal artworks, excellently maintained and supervised, is a fine

example of a modern park with bold solutions, originality, and harmony between art and nature that continues to surprise the visitors even thirty years later.

Different in age, size, and design, both parks are an inseparable part of the town's urban development and identity with the genius loci of their own. The park's character always reflects the contemporary taste and dominant traditions of creating parks, as well as the available resources (including intellectual) for their establishment.